

C

Competencies and Development Guidelines of Out-of-school Teachers

Kotchaworn Chuymanee^{1,*} Wirathep Pathumcharoenwattana²

Worarat Pathumcharoenwattana³ Suwithida Charungkattikul⁴ and Ravee Chudasring⁵

Received: August 17, 2021 Revised: October 12, 2021 Accepted: February 8, 2022

Abstract

The purposes of this research are: 1) to study roles, responsibilities and development needs of out-of-school teachers. 2) to propose and verify key competencies and the development guidelines of out-of-school teachers. This research is supported by Equitable Education Fund, 2020. There were 1,370 out-of-school teacher participants. Data collection was conducted through observation, interview, questionnaires and focus group. The results showed that out-of-school teachers were responsible for five major duties, including 1) searching and identifying the targets 2) sheltering children 3) being a case manager 4) being a collaborator and 5) being a learning facilitator and coach. To successfully perform their duties, six key competencies were 1) student-centered learning consultant and coach 2) media, technology, and learning management 3) law and regulations for cross-cultural equity 4) communication and relationship building 5) case management and 6) morality and professional ethics. The proposed guidelines for out-of-school teachers' development included evaluation and development planning with three main approaches; training, learning by doing and learning from their own and other experiences. Furthermore, capacity building of out-of-school teachers should be received more support by various organizations to reduce the education inequity of out-of-school students.

Keywords: out-of-school teachers, competency, development guidelines, sustainable development goals

^{1,2,3,4} Research Center for Children and Youth Development, and Department of Lifelong Learning, Faculty of Education, Chulalongkorn University

⁵ Department of Human and Community Resource Development, Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsart University, Kamphaeng Sean Campus

* Corresponding author. E-mail: Kotchawornc@gmail.com

ส

สมรรถนะและแนวทางการพัฒนา ของครูนอกระบบการศึกษา

กชวร จ๋ยมณี^{1*} วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา² วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา³
สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล⁴ และ ระวี จูทศฤกษ์⁵

วันรับบทความ: August 17, 2021 วันแก้ไขบทความ: October 12, 2021 วันตอบรับบทความ: February 8, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่และความต้องการในการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา และนำเสนอและตรวจสอบสมรรถนะที่สำคัญและแนวทางการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาที่เข้าร่วมโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปีการศึกษา 2563 จำนวน 1,370 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถามและแนวทางการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า หน้าที่หลักของครูนอกระบบการศึกษามี 5 ด้าน คือ 1. ค้นหาและระบุกลุ่มเป้าหมาย 2. เป็นที่พึ่ง 3. เป็นผู้จัดการรายกรณี 4. ประสานกับภาคีเครือข่าย 5. ส่งเสริมการเรียนรู้ โดยมีสมรรถนะหลัก 6 ด้าน คือ 1. ด้านการเป็นที่ปรึกษาในการจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 2. ด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ การใช้สื่อและเทคโนโลยี 3. ด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติเพื่อความเท่าเทียมข้ามวัฒนธรรม 4. ด้านการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์ 5. ด้านการจัดการรายกรณี 6. ด้านคุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณการเป็นครูนอกระบบการศึกษา โดยมีแนวทางหลักในการพัฒนา เริ่มจากการประเมินสมรรถนะและวางแผนการพัฒนา ด้วย 3 วิธีการหลัก คือ 1. การฝึกอบรม 2. การเรียนรู้จากการลงมือทำด้วยตนเอง และ 3. การเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองและผู้อื่น นอกจากนี้ ครูนอกระบบการศึกษาควรได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ เพิ่มเติม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาของเด็กนอกระบบการศึกษา

คำสำคัญ: ครูนอกระบบการศึกษา สมรรถนะครู การพัฒนาบนฐานสมรรถนะ เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน
แนวทางการพัฒนาครู

^{1,2,3,4} หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน และภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁵ ภาควิชาการพัฒนาศาสตร์พยาบาลมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน

* Corresponding author. E-mail: Kotchawornc@gmail.com

บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการให้การศึกษาแก่บุคคลบนพื้นแผ่นดินไทยอย่างเท่าเทียม ดังเช่นที่มีการแสดงเจตนารมณ์ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ, 2561) ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับสิทธิและหน้าที่ทางการศึกษาในหลายมาตรา เช่น การกำหนดให้บุคคลมีหน้าที่เข้ารับการศึกษอาบรมในการศึกษาภาคบังคับ และรัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปีตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานสากลโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย อันมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาร่างกาย จิตใจ วินัย อารมณ์สังคมและสติปัญญาให้สมกับวัย ด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนความร่วมมือกันระหว่างรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคเอกชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาแก่บุคคลโดยไม่เลือกปฏิบัติ แม้จะมีความแตกต่างในถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ สภาพทางร่างกาย สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม รวมทั้งความเชื่อทางศาสนาและภาษาที่ใช้ เป็นต้น สอดคล้องกับเป้าหมายที่ 4 การศึกษาที่มีคุณภาพ เท่าเทียมและทั่วถึง ซึ่งเป็น 1 ใน 17 เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) ปี 2030 ขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ที่เป็นเป้าหมายร่วมกันกับนานาประเทศทั่วโลก (UNESCO, n.d.)

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์จริงด้านการศึกษาของเด็กและเยาวชนในประเทศไทยยังต่างจากเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืนอยู่มาก จากการเปิดเผยข้อมูลของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (Thamonton Jang, 2563) ว่า ยังมีเด็กอีกหลายล้านคนที่ไม่ได้เข้ารับการศึกษภาคบังคับ อีกทั้งข้อมูลจาก สถานการณ์เด็กนอกระบบ (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา [กศส], 2561) ระบุว่า ในปีการศึกษา 2561 เด็กและเยาวชนอายุระหว่าง 12-21 ปี อยู่นอกระบบการศึกษารวมเกือบ 1.28 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 16.24 ของจำนวนเด็กและเยาวชนในช่วงวัยเดียวกันทั้งหมด

เด็กนอกระบบการศึกษา เป็นเด็กที่ไม่มีโอกาสได้เรียนในระบบการศึกษา หรือเคยศึกษาในระบบการศึกษาแต่ออกจากระบบการศึกษากลางคัน โดยยังไม่จบมัธยมศึกษา และปัจจุบันไม่ได้เข้ารับการศึกษาคือทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย (ไพฑูริยา ตันติชูเวช, 2560; สุทธิชัย ปัญญาโรจน์, 2553) โดยเด็กเหล่านี้เข้าไม่ถึงหรือออกจากระบบการศึกษาเพราะได้รับผลกระทบจากปัญหาต่าง ๆ เช่น เด็กที่มีความพิการ มีโรคติดต่อร้ายแรง ครอบครัวไม่พร้อมหรือมีความขัดแย้ง มีความเสี่ยงด้านอาชญากรรม ยาเสพติด การค้าบริการทางเพศ เด็กในสภาวะยากลำบากจากสถานการณ์ภัยธรรมชาติ ความไม่สงบในพื้นที่ อยู่พื้นที่ห่างไกล เป็นชนกลุ่มน้อย ด้อยโอกาส ยากจน ตลอดจนเด็กที่ล้มเหลวจากระบบการศึกษา เป็นต้น (กศส, 2563) ยิ่งในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดต่อไวรัสโคโรนา-2019 (COVID-19) ที่ส่งผลกระทบให้สถานการณ์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองเลวร้ายลง ประชาชนต่างได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะเด็กกลุ่มที่มีความเปราะบางพิเศษ มีความเสี่ยงต่อการหลุดออกจากระบบเพิ่มขึ้น เช่น ครอบครัวของเด็กที่ทำงานหาเช้ากินค่ำ รายได้ลดลงหรืออาจเลวร้ายถึงขั้นตกงาน ขาดรายได้ จนไม่สามารถหาเลี้ยงครอบครัวได้ (UNESCO, 2020; Wattanasukchai, 2020)

ตลอดหลายปีที่ผ่านมา หน่วยงานภาครัฐราชการ ทั้งส่วนกลางและท้องถิ่น ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมต่างตระหนักถึงความสำคัญและร่วมมือกันให้ความช่วยเหลือแก่เด็กนอกระบบการศึกษา โดยมีครูนอกระบบการศึกษาทำหน้าที่หลักในการจัดการศึกษา ให้ความรู้ ให้กำลังใจ แก้ปัญหาชีวิตของเด็กและเยาวชน ซึ่งครูกลุ่มนี้มีภูมิหลังและคุณลักษณะที่หลากหลาย ทั้งมีปริญญาทางการศึกษาและไม่มี (กสศ, 2563) แต่จากการศึกษาสภาพปัญหาของครูนอกระบบการศึกษา พบว่า ครูยังไม่สามารถพัฒนาตัวเองและแสวงหาความรู้เพื่อออกแบบการเรียนรู้ให้เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขาดความรู้วิชาการด้านต่าง ๆ และยังขาดทักษะการออกข้อสอบวัดความรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียน (ธนิสร เกษมสันต์ ณ ออยุธยา และสุวิธิตา จรุงเกียรติกุล, 2558)

จากสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นที่มาของการศึกษาเรื่อง สมรรถนะและแนวทางการพัฒนาที่สอดคล้องกับสมรรถนะของครูนอกระบบการศึกษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในโครงการการสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อกำหนด ความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอื่น ๆ ตามสมรรถนะที่สำคัญของครูนอกระบบการศึกษาซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในการสร้างกระบวนการการเรียนรู้ที่จะยกระดับทั้งคุณภาพชีวิตและคุณภาพการศึกษาของเด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อให้ครูนอกระบบการศึกษาสามารถช่วยเหลือและจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ ได้มาตรฐาน ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาให้กับเด็กนอกระบบการศึกษาทั่วประเทศที่จะเติบโตไปเป็นกำลังของชาติและสังคมโลกในอนาคต

ทบทวนวรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

สมรรถนะและการพัฒนาบนฐานสมรรถนะ

สมรรถนะ (Competency) เป็นคำที่ใช้กันอย่างแพร่หลายและยาวนานในวงการจิตวิทยา การบริหาร และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และวงการการศึกษา โดยในปี ค.ศ.1973 David C. McClelland ศาสตราจารย์ด้านจิตวิทยา ม. Harvard นำเสนอว่า “สมรรถนะสามารถทำนายความสำเร็จในการทำงานได้ดีกว่าระดับเชาวน์ปัญญา” (Vazirani, 2010, p. 122) โดยอธิบายว่าสมรรถนะเปรียบเหมือนภูเขาน้ำแข็ง (Iceberg) โดยส่วนที่อยู่เหนือน้ำเป็นส่วนที่มองเห็นได้ง่าย ประกอบด้วย ส่วนของความรู้ (Knowledge) ซึ่งเป็นข้อมูล สารสำคัญในด้านนั้น ๆ ที่บุคคลต้องมี และทักษะ (Skills) ส่วนบุคคล เป็นความสามารถในการลงมือทำที่มีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของความรู้ ในส่วนที่อยู่ใต้น้ำสังเกตเห็นได้ยากกว่าเรียกรวมว่าคุณลักษณะส่วนบุคคล (Personal Characteristics) ประกอบด้วย ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง (Self-Concept) เป็น ค่านิยม (Values) เจตคติ และความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของตน หรือสิ่งที่บุคคลเชื่อว่าตนเองเป็น บุคลิกภาพ (Traits) เป็นสิ่งที่อธิบายถึงลักษณะของบุคคลนั้น และแรงจูงใจหรือแรงขับภายในแต่ละบุคคลที่ส่งผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรม (Motivation) เป็นต้น โดยส่วนที่อยู่ใต้น้ำเขื่อน้ำแข็ง เป็นส่วนที่เปลี่ยนแปลงได้ยากและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลที่จะแสดงผลงานให้โดดเด่นมากกว่าส่วนที่อยู่ด้านบนของภูเขาน้ำแข็ง (McClelland, 1973; Vazirani, 2010; สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ, 2548)

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่สำคัญและสมรรถนะที่จำเป็นของคุณครู ได้แก่ ทักษะการสื่อสารที่ดี ทักษะการสอนและการจัดการเรียนรู้ ทักษะทางวัฒนธรรม การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม การมีความรักและศรัทธาที่จะเป็นครู/จิตวิญญาณความเป็นครู/จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพครู การเป็นแบบอย่างที่ดี การพัฒนาตนเองเพื่อเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ด้านการมีบุคลิกภาพดี การเป็นนักประเมินที่ดี ความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับทีมงานและชุมชน การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การบริหารและการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาผู้เรียน จิตวิทยาสำหรับครู การวัดและการประเมินผล (ธมล เกลียวกมลทัต, สมเจตน์ภูศรี และ กฤษณก ดวงชาทม, 2562; อัญพร พรหมการ, 2560; พงษ์ศักดิ์ ด้วงทา, 2558; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน [สพฐ], 2553)

นอกจากนี้ เมื่อกำหนดสมรรถนะที่เหมาะสมได้อย่างชัดเจนแล้ว สามารถนำไปวางแนวทางการพัฒนาด้วยวิธีการผสมผสานให้สอดคล้องกับสมรรถนะของครูนอกระบบการศึกษา โดยจะเป็นการยกระดับสมรรถนะของครูนอกระบบที่มีภูมิหลังทางการศึกษาและประสบการณ์ทำงานที่หลากหลาย กอปรกับลักษณะของเด็กนอกระบบที่มีบริบท ปัญหาและความต้องการที่มีความซับซ้อน อันจะส่งผลให้ครูนอกระบบการศึกษามีความรู้ ความชำนาญและคุณลักษณะต่าง ๆ ที่เหมาะสมในการช่วยเหลือและจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและเหมาะสมแก่เด็กนอกระบบการศึกษา

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาบทบาทหน้าที่และความต้องการในการพัฒนาของครูนอกระบบการศึกษา
- 2) เพื่อนำเสนอและตรวจสอบสมรรถนะที่สำคัญและแนวทางการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากร ครูนอกระบบการศึกษาที่เข้าร่วมโครงการการสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปี พ.ศ.2563 จำนวน 19 โครงการ ในพื้นที่ครอบคลุมทั่วประเทศ ยกเว้นจังหวัดกำแพงเพชร จังหวัดอุดรดิตต์ และจังหวัดพิษณุโลก

การดำเนินการวิจัย การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) โดยการใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสมบูรณ์มากที่สุด ทำให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนและลึกซึ้งขึ้นในสิ่งที่ศึกษา (วัลนิกา ฉลากบาง, 2560) โดยแบ่งการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาบทบาทหน้าที่และความต้องการในการพัฒนาของครูนอกระบบการศึกษา

ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเด็กและครูนอกระบบการศึกษา จัดทำแบบสอบถามเพื่อสำรวจบทบาทหน้าที่และความต้องการในการพัฒนาคักยภาพ แบบสัมภาษณ์ในเรื่องความต้องการในการสนับสนุนและพัฒนาครู ทั้งเนื้อหา รูปแบบ และวิธีการ รวมทั้งข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง แบบสังเกตการณ์ในเรื่อง

บทบาทหน้าที่ของครูนอกระบบการศึกษาในสภาพการทำงานจริง และลงพื้นที่เพื่อดำเนินการสังเกต สัมภาษณ์ และเก็บข้อมูลความต้องการในการเสริมศักยภาพจำนวน 19 โครงการ จำนวนรวม 58 คน หลังจากนั้นดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อจัดหมวดหมู่ บทบาทหน้าที่และความต้องการในการพัฒนาของครูนอกระบบการศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 นำเสนอและตรวจสอบสมรรถนะที่สำคัญและแนวทางการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา

ผู้วิจัยวิเคราะห์สมรรถนะที่ได้จากข้อมูลในขั้นที่ 1 และจัดทำร่างแนวทางการพัฒนาสมรรถนะครูนอกระบบการศึกษา จากนั้นนำเสนอร่างในเวทีคิณข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่ม รวมทั้งได้จัดทำแบบสอบถามเพื่อให้ข้อมูลเรื่องความต้องการในการพัฒนาศักยภาพ ข้อเสนอแนะและความเห็นที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม ประกอบในการปรับสมรรถนะและแนวทางการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ครูนอกระบบการศึกษาจาก 19 โครงการ โดยเชิญผู้เข้าร่วมโครงการละ 2 คน สรุปรมีผู้เข้าร่วมงานวิจัยทั้งหมด 29 คน หลังจากนั้นจึงดำเนินการปรับแก้ เพื่อให้ได้สมรรถนะที่สำคัญและแนวทางการพัฒนาครูนอกระบบที่มีความสมบูรณ์มากขึ้น

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 บทบาทหน้าที่และความต้องการในการพัฒนาของครูนอกระบบการศึกษา

จากการทำงานของโครงการการสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษาพบว่า ครูนอกระบบการศึกษามีทั้งครูที่อยู่ในระบบการศึกษาและจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และครูที่ทำงานด้วยการเป็นจิตอาสาทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน โดยทำงานกับเด็กนอกระบบการศึกษาใน 6 กลุ่มเป้าหมาย คือ เด็กพิการ เด็กไร้สัญชาติและลูกหลานแรงงานต่างด้าว เด็กยากจน เด็กชาติพันธุ์หรือชนกลุ่มน้อย เด็กมุสลิมในพื้นที่ต่าง ๆ และในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีบทบาทหน้าที่หลักทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่ 1. **ค้นหาและระบุกลุ่มเป้าหมาย** จากการลงพื้นที่เป็นประจำ สร้างความสัมพันธ์ ความคุ้นเคยและความไว้วางใจ ด้วยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเด็กและคนในชุมชน 2. **เป็นที่พึ่ง** ให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์เด็กและครอบครัว ด้วยการสนับสนุน 4 ปัจจัย ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค รวมทั้งการสนับสนุนการมีคุณภาพชีวิตที่ดี 3. **เป็นผู้จัดการรายกรณี**จากการการวิเคราะห์ คัดกรอง และจัดทำประวัติ เพื่อทราบข้อมูลพื้นฐาน และนำมาวางแผนการช่วยเหลือเด็กอย่างครบวงจร เพื่อพัฒนาเด็กทั้งทางร่างกายและจิตใจ รวมทั้งแก้ไขปัญหาของเด็กเป็นรายบุคคล 4. **ประสานกับภาคีเครือข่าย**ทุกภาคส่วนที่ทำงานกับเด็ก 5. **ส่งเสริมการเรียนรู้** แนะนำวิธีการรวมทั้งสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ให้/ร่วมกับเด็ก ร่วมกิจกรรมของหน่วยงานอื่นในด้านต่าง ๆ รวมถึงการประสานงานในเรื่องการส่งต่อเพื่อการศึกษาหรือสร้างอาชีพต่อไป โดยมีเป้าหมายสำคัญ 3 ประการในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา คือ 1.การจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเหมาะกับกลุ่มผู้เรียน สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ของกลุ่มเด็กนอกระบบการศึกษา โดยเฉพาะทักษะพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ในอนาคต การฟื้นฟูสมรรถนะการเรียนรู้เป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

รวมถึงสร้างความร่วมมือกับสถานศึกษา ครอบครัวและชุมชนในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม

2. การพัฒนาทักษะชีวิต เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะในการดำเนินชีวิต มีคุณลักษณะและอุปนิสัยที่พึงประสงค์ มีภูมิคุ้มกันจากปัจจัยเสี่ยงและอบายมุขต่าง ๆ รวมทั้งการเพิ่มวุฒิภาวะทางอารมณ์ สามารถปรับตัวตามสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นพลเมืองดีของสังคม มีทักษะการคิดวิเคราะห์เพื่อตัดสินใจ มีทักษะการเผชิญกับสถานการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ และแก้ไขปัญหาชีวิตได้

3. การพัฒนาทักษะอาชีพ หมายถึง การจัดเตรียมและพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาให้มีความพร้อมในการประกอบสัมมาชีพในอนาคต สร้างทักษะอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการ เปิดโอกาสให้เด็กได้ศึกษา ค้นหาโอกาสด้านอาชีพและมีโอกาสทดลองทำงานในสถานที่จริง ส่งเสริมการรวมกลุ่มอาชีพ และการให้คำปรึกษา ตลอดจนแสวงหาความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับสถานประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรในชุมชน หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

การที่ครูนอกระบบการศึกษาจะดำเนินการจัดการเรียนรู้อย่างเหมาะสมจนสามารถพัฒนาทักษะการเรียนรู้ ทักษะชีวิตและทักษะอาชีพของเด็กนอกระบบการศึกษาได้นั้น **ต้องมีความเข้าใจธรรมชาติและลักษณะของเด็กแต่ละกลุ่ม** ทั้งในเรื่องของสภาพร่างกาย จิตใจ พฤติกรรม ภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ เป็นต้น อีกทั้งครูต้องมีความสามารถในการ**วิเคราะห์ความต้องการจำเป็นและความสนใจพื้นฐานในการศึกษาหรือการเรียนรู้ของเด็ก** โดยใช้เครื่องมือที่เหมาะสม เช่น การใช้แบบสังเกต แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหา ความต้องการในการดำรงชีวิตจากกลุ่มเป้าหมายโดยตรง รวมทั้งสอบถามความคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับบริบทสภาพธรรมชาติของเด็กแต่ละกลุ่ม รวมทั้งสภาพสังคมที่อาศัยอยู่ เพื่อกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ของเด็กนอกระบบการศึกษา นอกจากนี้ ครูควรมีความสามารถในการ**จัดกิจกรรมเรียนรู้ให้เด็ก** โดยใช้ข้อมูลจากขั้นตอนก่อนหน้ามาประกอบกัน เพื่อดำเนินการวางแผนและกำหนดกิจกรรมโดยการพัฒนาเนื้อหา ความรู้ ทักษะ และทัศนคติ หรือการพัฒนาทักษะอาชีพให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย เรียงลำดับความสำคัญและความยากง่ายของเนื้อหาที่จะพัฒนาเด็ก มีการวางแผนและออกแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้รับประโยชน์อย่างเต็มที่ โดยกิจกรรมที่จัดต้องมีความหลากหลายทั้งประเภทและวิธีการจัดกิจกรรม ซึ่งจะเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กนอกระบบการศึกษา สามารถเลือกเข้าร่วมกิจกรรมที่ตนสนใจได้ และไม่เกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย ที่สำคัญครูนอกระบบการศึกษาจะต้องสามารถ**ติดตามและประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของเด็ก** โดยดำเนินการทุกระยะตั้งแต่ก่อนจัดกิจกรรมเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องของกิจกรรมกับความสนใจและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ในระหว่างการจัดกิจกรรมเพื่อจะได้ทราบปัญหาและหาทางแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น และเมื่อกิจกรรมเสร็จสิ้นเพื่อจะได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับถึงประโยชน์ ความเหมาะสม ความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งการบรรลุเป้าหมายในการเรียนรู้ เพื่อจะได้นำใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดกิจกรรมอื่น ๆ ต่อไป (วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และคณะ, 2564) ครูนอกระบบการศึกษาจึงมีหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของกลุ่มเป้าหมายเฉพาะรายบุคคลเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตบนฐานหลักการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาอย่างแท้จริง

จากลักษณะของครุณอกระบบการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า แม้ครุณอกระบบการศึกษามีภูมิหลังและประสบการณ์ที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโดยตรงและไม่เกี่ยวข้องโดยตรง อย่างไรก็ตาม ในการช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา ครุณอกระบบการศึกษาจะเผชิญกับความท้าทายและต้องการการพัฒนาในเรื่องที่มีความใกล้เคียงกัน จากผลการตอบแบบสอบถามเรื่องที่ต้องการพัฒนาศักยภาพนั้น ครุณอกระบบการศึกษาเลือกหัวข้อตามลำดับจากมากไปน้อย 8 อันดับแรก ดังนี้ 1. การสร้างแรงบันดาลใจให้กับครูและเด็กนอกระบบ จำนวน 41 คน 2. จิตวิทยาการศึกษาสำหรับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละช่วงวัย จำนวน 40 คน 3. การจัดทำแผนการเรียนและการออกแบบกระบวนการเรียน จำนวน 38 คน 4. การพัฒนาทักษะการเป็นกระบวนการ จำนวน 35 คน 5. กฎหมาย ข้อบังคับ แนวทางการปฏิบัติต่อเด็กนอกระบบการศึกษาในแต่ละกลุ่ม จำนวน 30 คน 6. กระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนการสอนและชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) จำนวน 28 คน 7. การจัดทำสื่อการเรียนการสอน จำนวน 24 คน และ 8. การจัดการประเมินผลการจัดการเรียน จำนวน 22 คน ซึ่งประเด็นที่ต้องการเสริมศักยภาพนั้นได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นในการนำความรู้ไปปรับใช้ให้สอดคล้องกับบทบาทหน่วยงานดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น

2. ผลการวิเคราะห์และตรวจสอบสมรรถนะที่สำคัญและนำเสนอแนวทางการพัฒนาครุณอกระบบการศึกษา

สมรรถนะของครุณอกระบบการศึกษา จากการประมวลข้อมูลจากการลงพื้นที่เพื่อสังเกต สัมภาษณ์ และเก็บแบบสอบถามวิเคราะห์สมรรถนะหลักของครู ได้ 6 ประการ ดังนี้ **1. สมรรถนะด้านการเป็นที่ปรึกษาในการจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง** หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจความต้องการและความจำเป็นของผู้เรียนในด้านการเรียนรู้ ทักษะชีวิตและทักษะการประกอบอาชีพ รวมทั้งธรรมชาติของผู้เรียน มีองค์ความรู้ด้านจิตวิทยาและพัฒนาการ เพื่อเป็นโค้ช ให้คำปรึกษาและการแนะแนว เพื่อช่วยแนะแนวให้คำปรึกษาผู้เรียน ในการกำหนดเป้าหมายทั้งในระยะสั้นและระยะยาว วางแผนและจัดการเรียนรู้ ติดตามและประเมินผล ส่งเสริมความสามารถในเป็นเจ้าของการเรียนรู้และเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เรียน เป็นต้น **2. สมรรถนะด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ การใช้สื่อและเทคโนโลยี** หมายถึง ความสามารถในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ทั้งการกำหนดเป้าหมายเชิงความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การกำหนดลำดับเนื้อหาและกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องเหมาะสมกับผู้เรียน ความสามารถในการใช้และออกแบบสื่อ สามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม มีทักษะการสื่อสาร อธิบาย นำเสนอข้อมูลให้เข้าใจง่ายและน่าสนใจ รวมทั้งมีทักษะของผู้เอื้ออำนวยการเรียนรู้ เช่น การฟังและตั้งคำถามชวนคิด และทักษะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีทักษะการประเมินก่อนระหว่างและหลังกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนและกระบวนการเรียนรู้ **3. สมรรถนะด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติเพื่อความเท่าเทียมข้ามวัฒนธรรม** เป็นความสามารถในการเข้าใจความแตกต่างด้านบริบท วิถีชีวิต ค่านิยม ความเชื่อ ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี จุดเด่นและข้อจำกัดร่วมของเด็กกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งมีความรู้ด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติเพื่อสร้างลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมให้กับเด็กกลุ่มต่าง ๆ ที่ครุณอกระบบการศึกษาได้ทำงานร่วมด้วย ทั้งเด็กพิการ เด็กในกระบวนการยุติธรรม เด็กชาติพันธุ์ เด็กไร้สัญชาติ เด็กยากจน เด็กมุสลิม เป็นต้น **4. สมรรถนะในการสื่อสารและสร้าง**

ความสัมพันธ์ เป็นความสามารถในการเข้าใจความเหมือนและความแตกต่างระหว่างบุคคล ทักษะการสื่อสารอย่างสันติและการจัดการความขัดแย้ง เข้าใจวิธีการสร้างสัมพันธ์ภาพอย่างเหมาะสม การประสานประโยชน์ การเสริมพลัง และการสร้างพลังใจทั้งกับตนเอง และกับผู้ที่ทำงานร่วมกัน ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา **5. สมรรถนะด้านการจัดการรายกรณี** เนื่องจากงานของครูนอกระบบการศึกษา มีลักษณะของการสงเคราะห์ช่วยเหลือเด็กนอกระบบการศึกษา ครูนอกระบบการศึกษาจึงควรมีความสามารถในการค้นหาเข้าถึงเด็กในชุมชน แสวงหาข้อเท็จจริงขึ้นต้นจากตัวเด็กและผู้เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ปัญหาเพื่อคัดกรองและให้ความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนในการสนับสนุนปัจจัย 4 รวมทั้งวางแผนการช่วยเหลือระยะยาวร่วมกับสหวิชาชีพ และหน่วยงานภาคีเครือข่ายอื่น ๆ ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิต การเรียน การมีอาชีพ เป็นต้น มีการประเมินผล ทบทวนแผนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และยุติความช่วยเหลือเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม โดยกระบวนการทั้งหมดควรนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาปรับใช้ **6. สมรรถนะด้านคุณธรรม จริยธรรม จรรยาบรรณการเป็นครูนอกระบบการศึกษา** เป็นความสามารถในการแสดงออกถึงคุณธรรม จริยธรรมในความเป็นครู มีความเข้าอกเข้าใจ รัก เมตตา มุ่งมั่น อุตุน และเสียสละ รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งด้านทัศนคติและการกระทำแก่เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษารวมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง

แนวทางการพัฒนาตามสมรรถนะของครูนอกระบบการศึกษา โดยเริ่มต้นจากการประเมินสมรรถนะของครูนอกระบบการศึกษา แล้วกำหนดเป้าหมายและวางแผนการพัฒนารายบุคคลของตนเอง แล้วเลือกหัวข้อและวิธีการพัฒนาให้สอดคล้องกับ 3 วิธีการหลัก โดยอาจกำหนดเป็นหลักสูตรพื้นฐานที่สอดคล้องกับแต่ละสมรรถนะเพื่อให้ครูนอกระบบการศึกษาได้ลงเรียนเป็นการเรียนรู้ผ่านการฝึกอบรมและเก็บบันทึกผลของตนให้ครบทุกสมรรถนะ เช่น หลักสูตรจิตวิทยาพัฒนาการแต่ละช่วงวัย หลักสูตรการปรึกษาและการแนะแนว หลักสูตรการเป็นกระบวนกร หลักสูตรการเป็นผู้เอื้ออำนวยการเรียนรู้ หลักสูตรการออกแบบและการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรการประเมินการจัดการเรียนรู้ หลักสูตรกฎหมายและแนวปฏิบัติเพื่อความเท่าเทียมข้ามวัฒนธรรม โดยอาจมีหัวข้อย่อยที่เหมาะสมกับเด็กนอกระบบการศึกษาแต่ละกลุ่ม หลักสูตรการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์เชิงบวก หลักสูตรการจัดการรายกรณี หลักสูตรจรรยาบรรณการเป็นครูนอกระบบการศึกษา หลักสูตรการสร้างแรงบันดาลใจ หลักสูตรการจัดการความเครียดและการจัดการอารมณ์อย่างเหมาะสม เป็นต้น นอกจากนี้ยังสามารถกำหนดวิธีการอื่น ๆ เพื่อพัฒนาครูนอกระบบให้มีความหลากหลาย (จิรประภา อัครบวร, 2561) ด้วยการเรียนรู้จากการลงมือทำ เช่น การเรียนรู้ผ่านการทำงานที่กำหนด การทำโครงการต่าง ๆ เช่น การทำนวัตกรรมบอร์ดเกมเพื่อพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษา และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของผู้อื่น เช่น การโค้ช การมีพี่เลี้ยง การนิเทศการสอนของครูนอกระบบการศึกษาที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน หรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การดูแลเด็กนอกระบบกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เป็นต้น โดยอาจมีการออกแบบวิธีการพัฒนาแต่สมรรถนะเป็นโปรแกรมที่มีการผสมวิธีการพัฒนาที่หลากหลาย เช่น โครงการอบรมครูนอกระบบรุ่นใหม่ (แม่ไก่-ลูกไก่) ที่เป็นการผสมผสานทั้งการฝึกอบรมการฝึกปฏิบัติ และการมีพี่เลี้ยงช่วยสนับสนุน การสร้างเครือข่ายการเรียนการสอนและชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) เพื่อให้มั่นใจว่าครูนอกระบบการศึกษาจะได้รับความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็น เป็นการยกระดับความ

สามารถในการเป็นครูนอกระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับเป้าหมายในการพัฒนาเด็กนอกระบบการศึกษาได้อย่างเหมาะสม

สรุปและอภิปรายผล

สรุป

จากผลการวิจัย พบว่า ครูนอกระบบการศึกษามีบทบาทหน้าที่หลักทั้งหมด 5 ด้าน คือ 1. ค้นหาและระบุกลุ่มเป้าหมาย 2. เป็นที่พึ่ง 3. เป็นผู้จัดการรายกรณี 4. ประสานกับภาคีเครือข่าย 5. ส่งเสริมการเรียนรู้ โดยมีสมรรถนะหลัก 6 ด้าน คือ 1. ด้านการเป็นที่ปรึกษาในการจัดการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง 2. ด้านการจัดการกระบวนการเรียนรู้ การใช้สื่อและเทคโนโลยี 3. ด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติเพื่อความเท่าเทียมข้ามวัฒนธรรม 4. ด้านการสื่อสารและสร้างความสัมพันธ์ 5. ด้านการจัดการรายกรณี 6. ด้านคุณธรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณการเป็นครูนอกระบบการศึกษา ในการพัฒนาครูนอกระบบการศึกษา จึงต้องพิจารณาจากบทบาทหน้าที่การให้การดูแลและการศึกษาโดยยึดความต้องการของเด็กนอกระบบเป็นศูนย์กลางเป็นสิ่งสำคัญ ครูจึงต้องทำความเข้าใจในความจำเป็นและต้องการในชีวิตของเด็ก ส่งเสริมพัฒนาการทั้งทางร่างกายและจิตสังคมของเด็ก ทั้งสภาวะทั่วไปและลักษณะเฉพาะของเด็กรายบุคคล เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งโลกภายนอกและโลกภายในของเด็ก นำไปสู่การมีสุขภาวะที่ดี มีทักษะชีวิต มีความสามารถทางอาชีพในการเลี้ยงดูตนเองและครอบครัว เกื้อกูลสังคมได้ ซึ่งต้องสนับสนุนตั้งแต่ปัจจัย 4 และการจัดการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของเด็ก โดยเริ่มต้นจากการเสริมสร้างทัศนคติที่รักการเรียนรู้ เพื่อปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงและเหตุปัจจัยต่าง ๆ ได้ตลอดชีวิต ให้เด็กได้รู้จักตนเองทั้งความคิดความเชื่อ นิสัยใจคอ ความถนัดและความสนใจที่ตนมีรวมทั้งศักยภาพด้านอื่น ๆ ของตน ทั้งยังต้องสนับสนุนให้เด็กนอกระบบเกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศและพื้นที่ของการเรียนที่ปลอดภัยเอื้อให้เกิดการเติบโตทั้งภายนอกและภายใน ด้วยจรรยาบรรณ และหัวใจของความเป็นครูสามารถให้คำปรึกษาและแนะแนวอาชีพตามโอกาสของเด็กนอกระบบการศึกษากายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดต่าง ๆ ในชีวิต รวมทั้งเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวก มีความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมการศึกษาในรูปแบบต่าง ๆ รวมถึงการศึกษาทางเลือก มีความสามารถการออกแบบหลักสูตร สื่อ กระบวนการเรียนรู้ และการวัดการประเมินที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของเด็ก รวมทั้งมีความรู้เรื่องกฎหมายและหลักปฏิบัติที่เกี่ยวข้องของเด็กนอกระบบการศึกษาในแต่ละกลุ่ม มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี รวมทั้งทักษะทางสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องสำหรับการทำงานของตนและสนับสนุนทักษะนี้แก่เด็กในการใช้ชีวิต นอกจากนี้ ควรมีการส่งเสริมศักยภาพครูบนฐานสมรรถนะผ่านกระบวนการพัฒนาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งการฝึกอบรมในหลักสูตรที่เกี่ยวข้อง การเรียนรู้จากการลงมือทำจริง และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของผู้อื่น เพื่อให้ครูนอกระบบการศึกษาเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีความสามารถเท่าทันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

อภิปรายผล

สมรรถนะของครูนอกระบบการศึกษาทั้ง 6 ข้อ มีความสอดคล้องกับสมรรถนะของครูในระบบการศึกษา เช่น ทักษะการสื่อสารที่ดี ทักษะการสอนและการจัดการเรียนรู้ การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม จริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพครู ความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอน การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับทีมงานและชุมชน การบริหารและการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนาผู้เรียน จิตวิทยาสำหรับครู การวัดและการประเมินผล (ธมล เกลียวกมลทัต, สมเจตน์ภูศรี และกฤษณก ดวงชาทม, 2562; ธันยพร พรหมการ, 2560; พงษ์ศักดิ์ ด้วงทา, 2558; สพฐ, 2553) เนื่องจากบทบาทหน้าที่ส่วนใหญ่คล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตาม บทบาทที่ค่อนข้างโดดเด่นแตกต่างของครูนอกระบบการศึกษา คือ ผู้ให้ความสงเคราะห์ช่วยเหลือในเชิงรุก ต้องเข้าถึงชุมชน ค้นหาตัวเด็ก ช่วยเหลือและให้การศึกษาเด็กที่ขาดโอกาส จึงควรมีสมรรถนะในการจัดการรายกรณี ซึ่งต้องอาศัยสมรรถนะด้านกฎหมายและแนวปฏิบัติเพื่อความเท่าเทียมข้ามวัฒนธรรม (อุมารณณ์ ผ่องจิตต์, 2559) นอกจากนี้ ยังพบว่า ครูนอกระบบการศึกษาเป็นทั้งผู้มีสังกัด และผู้ที่ไม่สังกัด มีวุฒิการศึกษาและภูมิหลังที่ต่างกัน การจะส่งเสริมให้ครูนอกระบบการศึกษา มีสมรรถนะที่สูงขึ้น ต้องมีหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพให้การสนับสนุนอย่างชัดเจน โดยพบว่า ครูนอกระบบการศึกษา ยังเผชิญกับความท้าทายเนื่องจากการขาดการสนับสนุนด้านต่าง ๆ ในอีกหลายมิติ เช่น ขาดการเตรียมความพร้อมและการพัฒนาสายอาชีพ ขาดการพัฒนาศักยภาพในการสร้างเครื่องมือ ชุดความรู้ หรือนวัตกรรมการทำงานใหม่ ๆ ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณ อัตราค่าจ้าง เงินเดือน และสวัสดิการต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งความขาดแคลนดังกล่าว ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงาน และจำนวนครูนอกระบบการศึกษาลดลง ซึ่งขัดแย้งกับการเพิ่มจำนวนขึ้นของเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาในสังคมไทย (วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และคณะ, 2563)

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากครูนอกระบบการศึกษามีภูมิหลังที่แตกต่างกันและมาจากหลายภาคส่วน เพื่อการช่วยเหลือและสนับสนุนการเรียนรู้เด็กนอกระบบการศึกษา จึงควรได้รับการสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับบุคคล หน่วยงานต่างที่มีอำนาจหน้าที่ นโยบาย ทรัพยากรต่าง ๆ ที่จัดสรรให้ ตั้งแต่หน่วยย่อยที่ใกล้ชิดเด็กนอกระบบการศึกษามากที่สุดจนถึงระดับประเทศ ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานปกครองท้องถิ่น หน่วยงานการศึกษาในพื้นที่ องค์กรภาคเอกชน หน่วยงานภาคประชาสังคมอื่น ๆ จนถึงหน่วยงานระดับชาติ เช่น กรมกิจการเด็กและเยาวชน กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังควรมีหน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพหลัก เช่น กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ทำหน้าที่ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการยกระดับความสามารถและคุณภาพชีวิตของครูนอกระบบ โดยร่วมพัฒนาสมรรถนะมาตรฐานและแนวทางพัฒนาครูนอกระบบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม มีการจัดสรรค่าตอบแทน สวัสดิการต่าง ๆ เพื่อจูงใจในการปฏิบัติงานแก่ครูนอกระบบการศึกษา รวมถึงจัดสรรทรัพยากรต่าง ๆ และงบประมาณ ในการดำเนินการสนับสนุนการจัดการศึกษาเรื่องอาชีพ ทักษะชีวิตของเด็กนอกระบบใน

บริบทต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ทั้งยังควรมีการสร้างเครือข่ายทั้งภายในและระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือและการจัดการศึกษาแก่เด็กนอกระบบการศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ ที่เอื้อกับความต้องการของครูนอกระบบการศึกษาทั้งในปัจจุบันและอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการสนับสนุนและพัฒนากลไกการขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ที่หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน และภาควิชาการศึกษาดลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และได้รับทุนจากกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา

บรรณานุกรม

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2561). สถานการณ์เด็กนอกระบบ. สืบค้นเมื่อ 12 กรกฎาคม 2564, จาก <https://oosc-report.firebaseio.com/>

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2563). ประกาศ กสศ. เรื่องการสนับสนุนโครงการสนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา ปีการศึกษา 2563. สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2564, จาก <https://www.eef.or.th/notice/858/>

จิรประภา อัครบวร. (2561). *100 สูตร(ไม่)ลับพัฒนาคน*. กรุงเทพฯ: กรกนกการพิมพ์.

ธนิสร เกษมสันต์ ณ อยุธยา และสุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2558). การนำเสนอแนวทางการพัฒนาครูการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกระบบ. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา (OJED)*, 10(4), 574-584.

ธมล เกลียวกมลทัต, สมเจตน์ ภูศรี, และกฤษณก ดวงชาทม. (2562). รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะครู ในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเอกชนจังหวัดชัยภูมิ. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 6(3), 566-579.

Thamonton Jang. (2563, 15 ธันวาคม). กสศ. เผยตัวเลขเด็กนอกระบบการศึกษาในไทยพบกรุงเทพฯ ติดที่ 1 มีจำนวนกว่า 3 แสนคน. *BLT Bangkok*. สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2564, จาก <https://www.bltbangkok.com/news/31593/>

ธัญพร พรหมการ. (2560). คุณลักษณะครูในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียนที่มีนักเรียนข้ามวัฒนธรรม จังหวัดเชียงราย. *วารสารการวิจัยกาลสะลองคำ*, 11(2), 95-109.

พงษ์ศักดิ์ ด้วงทา. (2558). สมรรถนะวิชาชีพครูโรงเรียนเอกชนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพิษณุโลก เขต 1. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 8(1), 905-918.

พัชรภา ตันติชูเวช. (2560). แนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา: กรณีศึกษา จังหวัดตาก. สืบค้นเมื่อ 11 กรกฎาคม 2564 จาก <https://www.dpu.ac.th/dpurdi/research/485>

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, กชวร จุ่มมณี, สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, ระวี จุฑศฤงศ์, พจนา อาภาณัฐรักษ์, ... ดิฐพงษ์ ประเสริฐโพธิ์. (2563). รายงานความก้าวหน้า ระยะที่ 1 โครงการ สนับสนุนการพัฒนาครูและเด็กนอกระบบการศึกษา กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา ปี 2563 โครงการการสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะครุศาสตร์, หน่วยปฏิบัติการวิจัยเพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน. (เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์).

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, กชวร จุ่มมณี, สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, ระวี จุฑศฤงศ์, พจนา อาภาณัฐรักษ์, ... ปิยวิช ชำนาญกิจ (2564). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการการสนับสนุนและพัฒนาบุคลากรขับเคลื่อนครูและเด็กนอกระบบการศึกษา. กรุงเทพฯ: พรรณิพรินติ้งเซ็นเตอร์.

วัลนิกา ฉลากบาง. (2560). การวิจัยแบบผสมผสาน. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม*, 7(2), 124-132.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *คู่มือการประเมินสมรรถนะครู*. สืบค้นเมื่อ 4 มิถุนายน 2564, จาก <http://www.tmk.ac.th/teacher/capacity.pdf>

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ. (2561). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย*. สืบค้นเมื่อ 3 พฤษภาคม 2564, จาก https://cdc.parliament.go.th/draftconstitution2/ewt_dl_link.php?nid=1038&filename=

สุกัญญา รัศมีธรรมโชติ. (2548). *แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency*. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนา อินเทอร์เน็ต.

สุทธิชัย ปัญญโรจน. (2553). เด็กนอกระบบ. สืบค้นเมื่อ 22 กรกฎาคม 2564, จาก <https://www.gotoknow.org/posts/416359>

อุมาภรณ์ ฟ่องจิตต์. (2559). ผู้จัดการรายกรณี (Case Manager) กับงานสังคมสงเคราะห์วิชาชีพ. สืบค้นเมื่อ 21 กรกฎาคม 2564, จาก http://www.dsdw2016.dsdw.go.th/doc_pr/20190821164343.pdf

McClelland, D. C. (1973). Testing for competence rather than for "intelligence". *American psychologist*, 28(1), 1-14.

UNESCO. (n.d.). Sustainable Development Goal 4 (SDG 4). Retrieved July 25, 2020, from <https://sdg4education2030.org/the-goal>

UNESCO. (2020). Education and Covid-19. Retrieved June 03, 2020, from <https://bangkok.unesco.org/index.php/content/education-and-covid-19>

Vazirani, N. (2010). Review paper: Competencies and competency model–A brief overview of its development and application. *SIES Journal of management*, 7(1), 121-131.

Wattanasukchai, S. (2020). Vulnerable and struggling: Society’s poorest families suffering through COVID-19. Retrieved June 03, 2020, from <https://www.unicef.org/thailand/stories/vulnerable-and-struggling-societys-poorest-families-suffering-through-covid-19>